

УДК 343.98

DOI 10.33244/2617-4154.3(20).2025.135-142

О. В. Чернецька,

кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет
email: lena_chernetska@ukr.net
ORCID 0000-0001-8303-334X

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню генезису правової охорони миру та безпеки людства в Україні. Актуальність теми зумовлена сучасними викликами міжнародного миру, зокрема збройною агресією проти України, що вимагає впровадження ефективних механізмів правового реагування на кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства.

У статті здійснено аналіз історичного розвитку правових норм від радянських підходів до сучасного міжнародного кримінального права, зокрема інтеграції положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство. Визначено основні періоди розвитку правової охорони миру в Україні: радянський період, період становлення незалежності й сучасний період воєнної агресії та активної імплементації міжнародних стандартів.

Розглянуто стан сучасного законодавства, що передбачає класифікацію кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також проблеми й недоліки його застосування. Встановлено, що серед основних проблем є неузгодженість національних норм із міжнародними стандартами, недостатньо чітке визначення складових окремих кримінальних правопорушень, а також потреба в посиленні міжнародного співробітництва для ефективного розслідування та судового розгляду. До перспектив удосконалення віднесено імплементацію нових положень міжнародного права, розвиток системи підготовки правоохоронних органів для роботи з міжнародними нормами, а також посилення співпраці з міжнародними судовими й правозахисними інституціями.

У статті підкреслюється, що подальший розвиток правової охорони миру та безпеки людства в Україні потребує комплексного міждисциплінарного й міжнародного підходу, що сприятиме ефективному захисту національних і міжнародних інтересів та інтеграції України в світовий правовий простір.

Ключові слова: *воєнні злочини, розслідування, міжнародне співробітництво, кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства, кримінально-правова охорона, генезис.*

Постановка проблеми. Проблема охорони миру та безпеки людства є однією з ключових у сучасному міжнародному праві та національному кримінальному законодавстві. Сучасні міжнародні конфлікти, зокрема збройна агресія російської федерації проти України, підкреслюють важливість запровадження ефективних механізмів кримінально-правового реагування на порушення миру та загрози безпеці людей. Кримінально-правова охорона миру забезпечує не лише захист державних інтересів, але й захист прав і свобод людини, а також сприяє інтеграції України в світовий правовий простір.

Актуальність проблеми підкреслюється потребою в гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема нормами Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також іншими міжнародними договорами та угодами, що регулюють відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства. В умовах воєнних дій в Україні важливим є дослідження механізмів кримінально-правової охорони миру та безпеки людства й оцінювання ефективності їхнього застосування на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правової охорони миру та безпеки людства висвітлено в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. С. М. Мохончук аналізує історичний розвиток відповідних норм у міжнародному праві та їх адаптацію в українському законодавстві [1]. Д. С. Щоголев у своїх працях присвячує увагу класифікації злочинів проти миру та безпеки людства й проблемам їхньої кваліфікації в національному кримінальному законодавстві [2].

Зарубіжні дослідження, зокрема роботи вчених у сфері міжнародного кримінального права, розкривають роль міжнародних судових інституцій, а саме Міжнародного кримінального суду, у забезпеченні відповідальності за злочини проти людства й агресивні дії держав. Водночас українські наукові праці акцентують увагу на адаптації цих норм у Кримінальному кодексі України та практиці їхнього застосування у воєнний період. Отже, наукові дослідження охоплюють три основні напрями: розвиток правової охорони миру, вплив міжнародних норм на національне законодавство й оцінювання ефективності застосування кримінально-правових механізмів в Україні.

Метою дослідження є аналіз історичного генезису й сучасного стану правової охорони миру та безпеки людства в Україні, а також визначення перспектив удосконалення національного кримінального законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Розвиток кримінально-правових механізмів охорони миру в Україні відбувався на фоні загальносвітових процесів формування міжнародного кримінального права. У радянський період українське законодавство майже повністю базувалося на радянських нормах, і питання кримінальних правопорушень проти миру розглядалися в контексті міжнародних угод та договорів СРСР.

Після проголошення незалежності України 1991 року почався процес адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. Було імplementовано ряд положень Римського статуту та інших міжнародних документів, спрямованих на боротьбу з кримінальними правопорушеннями проти миру, злочинами агресії та злочинами проти людяності.

З 2014 року в зв'язку з анексією Криму та військовою агресією росії на Сході України значно активізувалася робота щодо вдосконалення кримінального законодавства у сфері захисту миру та безпеки. Відповідні норми стали більш чіткими й конкретними, а законодавець акцентував увагу на міжнародному співробітництві та кримінальній відповідальності за порушення міжнародних норм.

Так, у Кримінальному кодексі України розділ XX присвячено кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Він охоплює:

- 1) кримінальні правопорушення проти міжнародного миру та безпеки;
- 2) кримінальні правопорушення проти людяності;
- 3) воєнні кримінальні правопорушення [3].

Практика застосування цих норм показує як позитивні, так і проблемні аспекти. Зокрема, зазначаються успішні й ефективні розслідування та передача матеріалів до міжнародних організацій, але одночасно існують труднощі в кваліфікації деяких кримінальних правопорушень і визначенні відповідальності осіб, які діють на окупованих територіях.

З огляду на зазначене й аналізуючи сучасний стан правової охорони миру та безпеки людства в Україні, можна виокремити проблемні аспекти, які потребують усунення для забезпечення ефективності правозастосування.

До таких належать:

1. Неузгодженість норм національного законодавства з міжнародними нормами. Незважаючи на імплементацію ряду міжнародних угод, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду, окремі положення Кримінального кодексу України залишаються недостатньо гармонізованими із сучасними міжнародними стандартами.

2. Недостатньо чітке визначення складових кримінальних правопорушень проти миру та людства. У національному законодавстві існують прогалини щодо визначення окремих елементів складу кримінальних правопорушень, зокрема злочинів агресії, воєнних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень проти людяності. Відсутність чітких дефініцій створює ризик суб'єктивного тлумачення норм та ускладнює їхнє практичне застосування.

3. Потреба в посиленні міжнародного співробітництва. Для забезпечення ефективного розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень міжнародного характеру критично важливо розвивати співпрацю з міжнародними організаціями, як-от Міжнародний кримінальний суд, органи ООН та Європейський суд з прав людини через обмін інформацією, застосування міжнародних методик розслідування та координацією правозастосовних заходів.

На нашу думку, вирішити ці проблеми можна такими способами:

– імплементація нових положень міжнародного права. Зокрема, потрібно впровадити уточнені міжнародні дефініції злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що забезпечить більшу правову визначеність і узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами;

– розвиток системи підготовки правоохоронних кадрів. Варто налагодити ефективне застосування норм міжнародного права, що потребує спеціалізованої підготовки слідчих, прокурорів і суддів, здатних працювати зі злочинами міжнародного характеру, знати міжнародні процесуальні стандарти та сучасні методики розслідування;

– посилення співпраці з міжнародними судовими й правозахисними організаціями. Активна координація з міжнародними інституціями сприятиме вдосконаленню обміну інформацією, підвищенню ефективності розслідувань і забезпеченню справедливого притягнення винних до відповідальності.

Отже, подолання існуючих проблем і реалізація зазначених перспективних заходів є критично важливими для підвищення ефективності кримінально-правової охорони миру та безпеки людства в Україні, а також для інтеграції національної правової системи в сучасний міжнародний правовий простір.

Висновки. Генезис кримінально-правової охорони миру та безпеки людства в Україні відображає поступову еволюцію від радянських підходів до сучасних норм міжнародного кримінального права. Цей процес охоплює інтеграцію положень міжнародних договорів, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду, у національне законодавство, що забезпечує правову основу для протидії злочинам проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку [4].

На основі характеристики генезису правової охорони миру та безпеки людства в Україні виокремлено періодизацію, яка відображає історичну еволюцію норм кримінального права у взаємозв'язку з міжнародним правом.

1. Радянський період (до 1991 року)

У радянський період Україна як складова частина СРСР діяла в межах централізованої кримінально-правової системи Союзу, тому охорона миру та безпеки людства регулювалася через радянське кримінальне законодавство й міжнародні угоди, підписані від імені СРСР.

Основний акцент у кримінальному праві робився на боротьбі з державними злочинами, антирадянською діяльністю та «імперськими» конфліктами, які розцінювалися як загроза внутрішньому й міжнародному «радянському порядку». Водночас положення міжнародного права практично не імплементувалися у внутрішнє законодавство УРСР, а поняття кримінальних правопорушень проти людяності, воєнних кримінальних правопорушень або злочинів агресії залишалися декларативними та не мали чітких національних дефініцій.

На той час були відсутні конкретні механізми кримінальної відповідальності на національному рівні за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства, що зумовило обмежену ефективність правового регулювання у сфері міжнародних кримінальних правопорушень [5]. Це зі свого боку створило правову вакуумність щодо правового захисту мирного населення та міжнародного правопорядку, що згодом вимагало радикальної модернізації кримінально-правової охорони після здобуття Україною незалежності.

2. Період незалежності (1991–2013 роки)

Період становлення незалежності України характеризується суттєвими змінами в правовій охороні миру та безпеки людства, що були зумовлені потребою в

трансформації радянської централізованої системи до правової моделі, інтегрованої з міжнародними стандартами.

У цей період важливим кроком стало ухвалення Кримінального кодексу України 2001 року, який заклав основу кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства. Кримінальний кодекс України встановив загальні та спеціальні положення, що давали змогу класифікувати кримінальні правопорушення проти людяності, воєнні кримінальні правопорушення та злочини агресії, створивши правову базу для подальшої інтеграції норм міжнародного права [6].

У зазначений період Україна почала поступову імплементацію положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних угод. Це дало змогу гармонізувати національне законодавство із сучасними міжнародними стандартами, забезпечуючи можливість ефективного правового реагування на злочини міжнародного характеру. Україна активно брала участь у діяльності міжнародних організацій, зокрема ООН та Ради Європи, спрямованих на підтримку миру та безпеки.

У цей період відбувалося системне формування правових механізмів для протидії воєнним злочинам і злочинам проти людяності. Законодавство уточнювало елементи складу кримінальних правопорушень, визначало відповідальність за участь у міжнародних збройних конфліктах і надавало правоохоронним органам України підстави для розслідування та судового розгляду осіб, винних у кримінальних правопорушеннях міжнародного характеру [7].

Створена в цей час законодавча база заклала фундамент для сучасного врегулювання питань кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення міжнародного характеру. Поступова інтеграція міжнародних норм забезпечила перехід від декларативного застосування міжнародного права до практичної реалізації його положень у національній правозастосовній практиці, що стало передумовою подальшої адаптації законодавства в період воєнної агресії.

3. Період воєнної агресії та інтеграції міжнародних стандартів (2014 – нині)

Сучасний період розвитку правової охорони миру та безпеки людства в Україні характеризується активною адаптацією національного законодавства до сучасних викликів міжнародного права в контексті збройної агресії та анексії Криму.

У відповідь на події 2014 року та збройний конфлікт на сході України відбувся значний перегляд кримінального законодавства. Було внесено зміни та доповнення до Кримінального кодексу України, що забезпечують ефективне реагування на кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням миру та безпеки людства.

Особлива увага приділяється розділу XX Кримінального кодексу України, де визначено чітку класифікацію злочинів проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку. Визначено склад злочинів агресії, воєнних злочинів і злочинів проти людяності, що забезпечує правову визначеність і зменшує ризик суб'єктивного тлумачення норм [8; 9].

У сучасному періоді Україна активізувала співпрацю з міжнародними організаціями й судовими інституціями, зокрема з Міжнародним кримінальним судом, ООН, Європейським судом з прав людини та іншими правозахисними структурами.

У цей період також відбувається активна імплементація міжнародних стандартів у практику українських судів, прокуратури та слідчих органів. Це забезпечує більш ефективне переслідування осіб, винних у кримінальних правопорушеннях проти миру та безпеки людства, і сприяє інтеграції України в світовий правовий простір.

Варто зазначити, що сучасний етап розвитку кримінально-правової охорони миру та безпеки людства демонструє високий рівень правової адаптації до нових викликів, закладаючи основу для посилення міждисциплінарної й міжнародної співпраці, підвищення ефективності розслідування та забезпечення прав людини в умовах збройного конфлікту.

Україна активно впроваджує міжнародні стандарти у власне законодавство, особливо в умовах воєнної агресії та збройного конфлікту на території держави. Це проявляється в удосконаленні Кримінального кодексу України, імплементації положень міжнародного права в практику правоохоронних органів та в зміцненні співпраці з міжнародними судовими й правозахисними організаціями.

Отже, для ефективної протидії сучасним загрозам міжнародному миру та безпеці потрібно продовжувати вдосконалення як законодавчих норм, так і практики їхнього застосування. Це охоплює уточнення правових дефініцій кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства, розвиток механізмів міжнародного співробітництва й підготовку спеціалістів у сфері кримінального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мохончук С. М. *Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі*. Харків : Право, 2013. 256 с.
2. Щоголев Д. С. *Окремі проблеми визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XX КК України*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2018. № 2. С. 45–54.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду (Rome Statute of the International Criminal Court). 1998.
5. *Report on the Implementation of International Law in Preventing Crimes Against Peace and Security* / United Nations. 2020. P. 30.
6. Чернега М. В. *Міжнародне кримінальне право : навчальний посібник*. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 320 с.
7. *Рекомендації щодо міжнародного співробітництва у сфері розслідування воєнних злочинів* / Організація Об'єднаних Націй. Нью-Йорк, 2019. С. 45–46.
8. Олійник В. В. *Сучасні тенденції розвитку кримінально-правової охорони миру та безпеки людства в Україні*. Вісник Національної академії прокуратури України. 2021. № 1. С. 12–22.
9. Kress C., von Hebel H. *The Role of International Criminal Law in Protecting Human Security*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. P. 13.

REFERENCES

1. Mokhonchuk S. M. Zlochyny proty myru ta bezpeky liudstva: henezys, evoliutsiia, suchasna rehlamentatsiia u kryminalnomu pravi ta zakoni. Kharkiv : Pravo, 2013. 256 s.
2. Shchoholiev D. S. Okremi problemy vyznachennia rodovoho obiehta zlochyniv, peredbachenykh rozdilom XX KK Ukrainy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia*. 2018. № 2. S. 45–54.
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III (zi zminamy). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Rymskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu (Rome Statute of the International Criminal Court). 1998.
5. Report on the Implementation of International Law in Preventing Crimes Against Peace and Security / United Nations. 2020. P. 30.
6. Cherneha M. V. Mizhnarodne kryminalne pravo : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Yurinkom Inter, 2017. 320 s.
7. Rekomendatsii shchodo mizhnarodnoho spivrobotnytstva u sferi rozsliduvannia voiennykh zlochyniv / Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. Niu-York, 2019. S. 45–46.
8. Oliinyk V. V. Suchasni tendentsii rozvytku kryminalno-pravovoi okhorony myru ta bezpeky liudstva v Ukraini. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. 2021. № 1. S. 12–22.
9. Kress C., von Hebel H. The Role of International Criminal Law in Protecting Human Security. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. P. 13.

O. V. Chernetska. THE GENESIS OF LEGAL PROTECTION OF PEACE AND SECURITY OF HUMANITY IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the genesis of legal protection of peace and security of humanity in Ukraine. The relevance of the topic is determined by contemporary challenges to international peace, in particular armed aggression against Ukraine, which requires effective mechanisms for legal response to criminal offences against peace and security of humanity.

The article analyses the historical development of legal norms from Soviet approaches to contemporary international criminal law, in particular the integration of the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court into national legislation. The main periods of development of criminal law protection of peace in Ukraine are identified: the Soviet period, the period of independence, and the current period of military aggression and active implementation of international standards.

The state of current legislation, which provides for the classification of criminal offences against peace, the security of humanity, and the international legal order, as well as the problems and shortcomings of its application, are considered. It has been established that among the main problems are the inconsistency of national norms with international standards, insufficiently clear definition of the components of certain criminal offences, as well as the need to strengthen international cooperation for effective investigation and judicial proceedings.

Prospects for improvement include the implementation of new provisions of international law, the development of a system for training law enforcement agencies to work with international norms, and the strengthening of cooperation with international judicial and human rights institutions.

The article emphasizes that the further development of criminal law protection of peace and security of humanity in Ukraine requires a comprehensive interdisciplinary and international approach that will contribute to the effective protection of national and international interests and the integration of Ukraine into the global legal space.

Keywords: *war crimes, investigation, international cooperation, criminal offences against peace and security of humanity, criminal law protection, genesis.*

Стаття надійшла до редколегії 3 жовтня 2025 року